

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
NOVEMBER 2018

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE: LEPHEPHE I
SEPEDI FIRST ADDITIONAL LANGUAGE: PAPER I

Nako: Diiri tše 2½

100 meputso

HLOKOMELA

1. Lephephe le le na le matlakala a 14. Kgonthišiša gore matlakala a feletše.
  2. Araba dipotšišo ka moka ka Sepedi.
  3. Thoma karolo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng le lefsa.
  4. Gore o tle o kgone go kgobela meputso, ngwala ka bothakga o be o beakanye dikarabo tša gago gabotse.
-

KAROLO YA A   TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1   Bala ditemana tše di latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Ke rasetšwa ke bana

- 1   Mokgalabje Maphutha ke yo mongwe wa bao boitemogelo bja bona ka ga mošomo le bophelo, di ka tšwelago bafsa, gagolo ba matseka, mohola. Yena ke motho wa go ba le metlae ya go se fele. Ge o nyaka go swina bodutu gore le bjona bo bolawe ke bodutu, wena ehlwa le yena.

- 2   Mokgalabje Maphutha ke modudi wa motse wa Mamelodi, o dula fao go tumilego ka gore ke D5. Badudi ba bantši ba mo Mamelodi ba a mo tseba mme bontši bo mo tseba ka la bra Joe. Le ge e le mokgalabje bjale, a le phenšeneng, ba no mmitša bra Joe. O tla sega o ekwa motho a re; 'ke gahlane le MmaMaphutha a na le bra Joe, sebakeng sa go no re ke gahlane le Maphutha le mosadi wa gagwe. Yo Maphutha o tsebja ka gobane e be e le letseka la makgonthe. Ditsotsi tša Mamelodi di be di mo tšhaba parapara! Le gona le lehono le, di sa mo hlompha. Ge tsotsi e be e ka kwa gore e nyakwa ke bra Joe, e be e no bona gore bokaone ke go ikiša go yena. Sa go makatša ke gore yo bra Joe e sa le a no ba letseka tekanyo ya mengwaga ye masomenne, ga se a ka a no thuntšha motho goba gona go no mo šupa ka sethunya.

- 3   Mengwageng ye mmalwa ya go feta, go kile gwa ba le motho yo a bego a tseneletše batho ba Mamelodi a ba dudišitše ka šago le tee. Motho yo, o be a dira sehlogohlogo sa go šiiša. O be a bolaya bana bao ba ka bago le mengwaga ye lesomepedi. O be a re go ba bolaya, a tšee ditho tšeo a di nyakago mo go bona gomme a tloge a ba lahlele kua go lahlwago tšhila ya motse gona. Maphodisa a tšere mengwaga ye mebedi ba nyaka mmolai yoo, fela ba palelwa. Bofelong ba ile ba no tlogela mošomo wo diatleng tša bra Joe yo ka nako yeo a bego a šoma lekaleng la "*Pretoria Murder and Robbery Squad*". Bra Joe o ile go gafelwa mošomo wo, a nama a dula fase a ja marapo a hlogo mme ka morago a thoma ka dinyakišišo.

- 4   A tloga a dira go tlala seatla. A latišiša mehlala ka moka yeo e bego e kgokagana le mmolai. Mmolai yena o ile a kgona go lemoga gore bjale gona mo Mamelodi a ka se hlwe a kgonne go phethagatša morero wa gagwe ka gobane o be a šetše a bona gore a ka se phonyokge bra Joe le bafsa bao ba mo thušago. Ka gona o ile a tšwa ka difate ge go fihlile nako ya gore a bolaye yo mongwe gape. O tlogile Mamelodi a ya Botlokwa kua Soekmekaar, gore a ye go iteka mahlatse gona. Ge a le gona moo o ile a bona mošemanyana a itšwela sekolong, a leka go mo foraforetša ka dimonamonane eupša mošemanyana a hloka kgahlego. Motho wa batho a bona a ka se kgone ntle le gore a šomiše maatla, ya be e le gore mošemanyana yola o šetše a lemogile mme a tšhaba.

- 5 Mošemanyana yoo o ile go tšhaba, a fihla ka gae a botša rragwe ka ga seo se diregilego. Ka mahlatse rragwe e be e le lephodisa mme o ile a botšolliša ngwana wa gagwe ka ga monna yoo. Go ya ka tlhalošo yeo a ilego a e hwetša o kgonne go tseba go re monna yoo ke mmolai wa Mamelodi yo maphodisa a mo nyakago. Maphodisa a Soekmekaar a ile a napa a tsebiša Mna. Maphutha.
- 6 Mna. Maphutha ge a fihla a hwetša badudi ba motse ba šetše ba swere monna yoo. Ge a mo lebedišiša, a hwetša e le monna yo a mo tsebago ebilego a gotše mmogo le yena, Mporoboro Hlakudi, wa go dula C5 gona kua Mamelodi. Yena yo Mporoboro, o be a kile a ba lephodisa mme bjale a rotše modiro. Le ge batho bao ba be ba swere Mporoboro, ga ba a ka ba hwetša selo sa bohlatse mo go yena. Ka gona Mporoboro o ile a kgona go gana ditatofatšo tša bona; eupša le ge go le bjalo a golegwa bjalo ka mogononelwa. Mahlatse ke gore mošemanyana yola o ile a kgona go mo šupa phareiting le bagolegwa ba bangwe. Mna. Maphutha o ile a mo tšea ba ya Tshwane.
- 7 Go tšere dikgwedi tše pedi Mporoboro a beilwe kgolegong eupša a sa ngangabetše, a gana gore ke yena mmolai. Mna. Maphutha le yena o be a dutše a tšwela pele ka diphatišišo tša gagwe. Ka tšatši le lengwe Mna. Maphutha a re go fihla go Mporoboro kua kgolegong a re:
- 8 "Mporoboro, o ra gore ga ba go tshwenye?"
- 9 "O ra bomang?" gwa botšiša Mporoboro.
- 10 "Ke ra bana ba o ba bolailego. O ra gore ga ba go etele bošego?"
- 11 "Bra Joe," gwa araba Mporoboro: "E re ke go botše nnete, *my bra*. O lepara, ke rata *jou methods*. Ga o swane le *die ander houtkops van gattas*, ba o hwetšago ba intharokeita motho botlaela. Wena o fa motho *chance* ya gore a ikgopole pele a ka ipofa. Wa bona ke eng *my bra*, ga ke robale. Ke lala ke rasetšwa ke bana ba ke ba bolailego ka go rata tšhelete." A šedio tša Mporoboro ...

[E amantšwe go tšwa go: *Tša lefase ga di fele*; M.F.C. Matshela, et al. letl. 9, 13, 14 & 15]

- 1.1.1 Go tšwa go temana ya 1, na mongwadi o tšweletša Mokgalabje Maphutha e le motho wa mohuta mang? Ngwala dilo tše pedi. (2)
- 1.1.2 Go tšwa go temana ya 2, na Mokgalabje Maphutha o dula kae? (1)
- 1.1.3 Go tšwa go temana ya 2, na o nagana gore ke ka lebaka la eng badudi ba motse ba be ba mmitšha bra Joe? (1)
- 1.1.4 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya leekiši temaneng ya 2 gomme o hlaloše tlhologo ya lona. (2)

- 1.1.5 Go tšwa go temana ya 2, ke eng se bohlokwa seo se bego se laetša gore bra Joe o tloga a ena le bokgoni bja go dira mošomo wa gagwe? (1)
- 1.1.6 Go tšwa go temana ya 3, hlaloša gore mongwadi o šupa eng ka mebolelwana ye:
- (a) "a ba dudišitše ka šago le tee". (1)
- (b) "a ja marapo a hlogo". (1)
- 1.1.7 Na bra Joe o be a šoma lekaleng lefe la maphodisa? (1)
- 1.1.8 Ke eng seo o ithutilego sona go tšwa go mošemanyana yo go bolelwago ka yena temaneng ya 4 le 5? Thekga karabo ya gago. (2)
- 1.1.9 Ngwala kopanofatšo ye "Mna." ka botlalo. (1)
- 1.1.10 Ke eng se bohlokwa seo se ilego sa fa Mporoboro maatla a go gana ditatofatšo? (1)
- 1.1.11 Go tšwa go temana ya 6, ke eng seo se ilego sa thuša maphodisa go tswalelela Mporoboro kgolegong? (1)
- 1.1.12 Mna. Maphutha o bohlale. Thekga mmolelwana wo ka ntlha ya maleba go tšwa ditemaneng tša 7, 8, 9 le 10. (1)
- 1.1.13 Lerato la go fetelela la tšhelete le ka dira gore motho a fetoge phoofolo. Dumela goba o ganetšane le mmolelwana wo ka lebaka la go kwagala go ya le ka mo o kwešišitšego temana ya mafelelo. (1)
- 1.1.14 Na mogwadi o be a nyaka go tšweletša kgopolo efe ka tšhomišo ya polelo yeo e sego ya maleba ya Sepedi temaneng ya mafelelo? (1)
- 1.1.15 Hlaloša o be o akaretše molaetša wa ditemana tše ka lefoko le tee fela. (1)
- 1.1.16 Na setsopolwa se se tsopotšwe go tšwa go puku efe? (1)

1.2 Lebelela diswantšho tše di latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

A

WhatsApp? Kgodišo

Molaetša wa profaele:
Ditsela di lebile *Dubai*. Lapa
ka moka! 🛩️🛩️🛩️

B

Twitter

Kgodišo
@Kgodk3
#Di a boa ko *Jumeirah beach!*

C

Instagram #kgodikk

MMM! Ke re go sepela ke go bona!

D

Facebook Kgodišo

Mokgadi: Mogwera gape ke a le duma, hle.
Le bontšha le tloga le ipshina moo Dubai.
Kgodišo: Ee mogwera, go bose kudu o ka re nkabe re sa boe gae.
Mokgadi: Kgane le boa neng?
Kgodišo: Ka di 9 tša Janaware mogwera.
Mokgadi: Ipshineng!

E

WhatsApp ya Sehlopha
Dinganga

Legasa. Matšita, gona le ngwana yo mongwe ke mo tsebago.
Ga gabo ba ile *Dubai*, motsana ka moka. Ba tlo boa ka Janaware.
A re yeng ga gabo, re yo itopatopela se re nyakago.

Maloko a sehlopha: 👉👈👉👈👉👈

[inthanete le boithamelolo]

- 1.2.1 Go tšwa go seswantšho sa A, ngwala phošo ye kgolo ya mathomo yeo Kgodišo a e dirilego. (1)
- 1.2.2 Efa mošomo wa tšhomišo ya diswantšho tša difofane profaeleng ya Kgodišo. (1)
- 1.2.3 Na molaetša wa seswantšho sa B, o lebešitšwe go bomang? (1)
- 1.2.4 Go ya ka kgopolo ya gago ke ka lebaka la eng Kgodišo a šomišitše "*Instagram*"? (1)
- 1.2.5 Go ya ka seswantšho sa D, tsopola ntlha E TEE yeo e tsentšego lapa laboKgodišo mathateng. Thekga karabo ya gago. (2)
- 1.2.6 Seswantšhong sa D, Mongwadi o šomišitše leadingwa "*Janaware*". Ngwala lentšu la maleba la Sepedi. (1)
- 1.2.7 Fetolela mantšu a a thaleletšwego ka mo seswantšhong sa D go polelotharedi. Thoma ka: Mokgadi ... (1)
- 1.2.8 Na o ithutile eng go tšwa mo diswantšhong tše? Thekga karabo ya gago. (2)

30 meputso

KAROLO YA B KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Badišiša temana ye e latelago ka šedi gomme o e akaretše ka DINTLHA tše šupa fela. Šomiša dintlha tše mafokong a gago. Nomora mafoko a gago 1–7. Kakaretšo ya gago e se fete mantšu a 80.

Mma le tate ba nkgadile makga a mantši gore ke tlogele bophelo bjo ke bo phelago, ke fetoge, fela ba be ba bolela le leswika. Di be di tsena ka ye, gomme tša tšwa ka yela. Batswadi ba ka ba be ba lemogile gore ke gerema le banna ka baka la tlala le bohloki. Ba nkeleditše gore ke tsene sekolo ... gore bokamoso bja ka bo phadime. Ke ile ka se theeletše kago le maele a bona. Khuetsō ya sethaka ya kgatha tema ya yona bophelong bja ka.

Ke be ke sa kgethe gore ke lesogana, monna wa lapa goba mokgalabje. Se segolo go nna e be e le ge a ka mpha tšhelete ... Ka le le latelago ke fetela pele, ke tsena mapaing le yo mongwe. Ge e le difatanaga tšona, ke be ke namela digatšatša fela. Aowa, bophelo bja mohuta wo bo ile bja dira gore le nna ke swane le makgarebe a mangwe ... Barutiši le barutišigadi ba nkgadile fela ka ba bona botlaela ...

Go ithwaleng ga ka, ke mo ke ilego ka lemoga gore ke na le phetelo ya HIV/AIDS, e bile boitsholo bjo nka se tsogego ke bo lebetše bophelong bja ka. Banna ba le ba difatanaga tša mabaibai ba kae? ... bagwera ba khukhunyega ka disego ge ke feta. Ge e le mebileng, mabenkeleng, dikerekeng le mekgatlong, go be go bolelwa ka nna. Gwa šala nkabe fela.

[Montshpetšabošego ke mo leboga bosele ka M. Tšhipintšula, et al. letl. 94]

10 meputso

KAROLO YA C**POTŠIŠO YA 3 SERETO SEO SE SEGO SA BONWA**

Bala sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Diphororo tša Victoria

Batamelang lena le ratang go tseba, Išang mahlo nokeng ya Zambesi, Le bone diphororo maleng a Afrika, Tšona diphororo tše kgolo Afrika yohle; Diphororo tša go utollwa ke banna ba dinatla, David Livingstone Tau ya Engelane.	2 4 6
O di bone a ralala le dinaga tša Afrika, A etšwa Yuropa morwa' Livingstone, A di bona a hloma mošaša gona matsheng a Afrika, A makaditšwe ke go thunya ga meši, A re laela a re ke diphororo tša Mušiwathunya.	8 10
O re o tla di bona gabotse, O tsoge ka ledimadimana, O lebelele ge letšatši le hlaba, O tla re ke melalatladi gare ga mogodi, Wa re o theeletša lešata, Wa kwa o ka re o a bitšwa, O ka re o bitšwa ke badumedi, Ge ba goeletša tshokologo ditšhabeng.	12 14 16 18
Ke phororo sehlomphiwakeMaisimane, E makaditše le botšhwene Ka melodi yeo e letšago, Ge meetse a ruthagana matlapeng a lego fasefase, Yona phororo ya Mušiwathunya, <i>Victoria Falls</i> maleng a Afrika.	20 22 24

[Letl. 13]

[Thagaletswalo 3; S. M. Serudu]

- 3.1 Hlaloša gore sereto se ke mohuta ofe wa direto. Thekga karabo ya gago. (2)
- 3.2 Na diphororo tša Victoria di hwetšwa nokeng efe? (1)
- 3.3 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya kgokanyigare/tlemanyigare temanathetong ya mathomo. (1)
- 3.4 Go tšwa temanathetong ya 2, ngwala leina la Sepedi leo le ilego la fiwa diphororo tše. (1)
- 3.5 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya tlogelo temanathetong ya 2. (1)
- 3.6 Tsopola mohlala wa tšhomišo ya kelelothallo/entšampente temanathetong ya mafelelo gomme o hlaloše mohola wa yona. (2)
- 3.7 Tsopola mohlala O TEE wa tšhomišo ya poeletšothomi mo seretong se gomme o be o hlaloše gore ke ya mohuta mang. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 4 DIRETO TŠEO DI BONWEGO

4.1 Bala setsoplowa sa sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Le tlabja ke tše? – Tauatsoala

... Na ditokelo ke go senya?
 Na ditokelo ke go utswa?
 Na ditokelo ke go bolaya?
 Na ditokelo ke go thuntšha? 4

Ba kae borangwane Tladi?
 Ba kae bomalome Bauba?
 Ba kae bomajadihlogo 'a Rapodu?
 Ba bolaišitšwe ke tšona tša gore ke ditokelo. 8

... Mosadi ge a nyatša monna,
 Ke ditokelo tša gagwe?
 Monna ga a no ba monna,
 Le ge a se na sa gagwe. 12

[Letl. 75]

[Direto tša Sesotho sa Leboa ka Prof. Dominic M. Kgobe]

- 4.1.1 Ka dintlha tše pedi sekaseka molaetša wa sereto se. (2)
- 4.1.2 Tšweletša mohola wa leswaopotšišo temanathetong ya mathomo. (1)
- 4.1.3 Hlaloša kgopolo yeo e tšweletšwago ke mothalotheo wa 11 le 12. (1)
- 4.1.4 Efa lehlalosešagotee la "bomajadihlogo". (1)
- 4.1.5 Na go foka moya ofe mo ditsopolweng tša sereto se? Thekga karabo ya gago. (2)
- 4.1.6 Sekaseka sebopego sa ka ntle sa ditsopolwana tša sereto se gomme šedi e lebišitšwe go tše di latelago:
  - (a) Ditemana (1)
  - (b) Methalotheo (2)

4.2 Bala setsoplowa sa sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Mophamola-dikanapa

Ke ipegile motsemogolo Motse wa mabaibai, Ka re ke moeng nkamogeleng.	3
Le šišintše hlogo tša phatla tša mašošo, La re Matome ikgate mohlala. Ke tlorotše ditsebe,	6
Ke tomola mahlo, Ke gagalala melomo, Ke tsene mo ka tšwa,	9
Ka tsena mola ka tšwa, Ka bona dieta di felela lefeela, Gauteng e nkahlamela.	12
<u>Ke ile tau e ja mahlololelwa,</u> Ka rutlolloga bothong Ka ipeletša bophoofolong.	15
Ke thomile go phela ka letsheetshee, Ke theetša mekgwahlanyana, Ke tsapela, ke taditetša mahlo ...	18
	[Letl. 14–15]

[Direto tša Sesotho sa Leboa ka Prof. Dominic M. Kgobe]

- 4.2.1 Na go retwa eng mo seretong se? (1)
- 4.2.2 Mothalotheto wo o thaletšwego o tšweletša seema. Nke o se ngwalolle ka botlalo, gomme o be o fe tlhalošo ya sona. (2)
- 4.2.3 Na ke eng seo se beilego seretwa seemong se a lego go sona? Hlaloša ka DINTLHA TŠE THARO. (3)
- 4.2.4 Na o kwana le ka mokgwa woo seretwa se rarollotšego bothata bja sona ka gona? Thekga karabo ya gago. (2)
- 4.2.5 Na moreti o tšweletša maikutlo afe ka mothalotheto wo o kotofadišwego? (1)
- 4.2.6 Tsopola mothalotheto o tee woo o laetšago gore seretwa se be se sa rate bophelo bjoo se bo phelago. (1)

[20]

30 meputso

KAROLO YA D THUTAPOLELO LE TIRIŠO YA POLELO

POTŠIŠO YA 5

5.1 Lebelela diswantšho tše di latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

- 5.1.1 Tsopola mohlala o tee wa lehlathi ka mo Puduleng ya A gomme o hlaloše gore ke la mohuta mang. (2)
- 5.1.2 Fetolela leina le "ntwa" leo le šomišitšwego Poduleng ya A go lediri gomme o be o le diriše lefokong la go kwagala go laetša kwešišo ya lona. (2)
- 5.1.3 Laetša tše di dilatelago go tšwa lefokong la mathomo Puduleng ya C:
- (a) Sediri. (1)
- (b) Sedirwa. (1)
- 5.1.4 Ngwala sekafoko se; "mekgwa ye mengwe" ka botee. (1)
- 5.1.5 Tsopola mohlala wa leinagokwa Puduleng ya C gomme o be o laetše gore le bopilwe bjang. (2)
- 5.1.6 Ngwala lefoko le le latelago leo le dirišitšwego Puduleng ya C ka polelotiriši:
- "Barutiši ba telelwa ke barutwana."
- Thoma ka:
- Barutwana ..... (1)

5.2 Badišiša temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Monna yo moso wa difaka tša mahuto wa go befa tše o ka rego ke roto o rata go betha mosadi wa gagwe. Ge a dirile seo o tla kwa a bile a re: "A ka se sa nnyatša." **Le ge a ka be a ka hwetša mosadi a thekgile dipitša** o be a sa tšwafe go di phuma di wela kua kgole, meetse a time mollo wola wa mosadi wa batho.

- 5.2.1 Mo lefokong la mathomo go tšwelela mahlaodi a mabedi. Tsopola le tee gomme o be o hlaloše gore ke la mohuta ofe. (2)
- 5.2.2 Bopa mafokonolo a mararo ka sekafoko seo se thaleletšwego mothalading wa mathomo. (3)
- 5.2.3 Ngwala leina la sekapolelo seo se tšwelelago lefokong la mathomo. (1)
- 5.2.4 Ngwala nyenyefatšo ya lentšu le "mosadi". (1)
- 5.2.5 Šomiša lentšu le "mollo" lefokong go fapana le ka mokgwa wo le šomišitšwego ka gona mo temaneng ye go laetša tlhalošo tše di fapanego. (1)
- 5.2.6 Ngwala mantšu a: "A ka se sa nnyatša", ka tumelo. (1)
- 5.2.7 Na ke modirišo ofe wo o tšwelelago lefokong le le kotofaditšwego? Thekga karabo ya gago. (2)

5.3 Lebeledišiša papatšo ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Sefihlolo sa mannete!

Na o nyaka go ba le maatla?
O nyaka go nagana gabotse?
Gona e ja "*Jungle Oats*".

"Jungle Oats" e lokolla mala gore motho a se pipitlelwe.
E fa mmele di "*vitamin*".

Dilo ka moka di sepela ka thelelo ge o jele "*Jungle Oats!*"

- 5.3.1 Na go bapatšwa eng mo papatšong ye? (1)
- 5.3.2 Ke ka lebaka la eng mmapatši a šomišitše difonte tša go fapana? (1)
- 5.3.3 Efa mehola ye mebedi ya sebapatšwa se, go ya ka papatšo ye. (2)
- 5.3.4 Tsopola molaetša O TEE wa go jabetša/thetsa/goketša foraforetša go tšwa mo papatšong ye. (1)
- 5.3.5 Na se tšweletšwa se ke sa go jewa neng? (1)
- 5.3.6 Ngwala košana/slokene sa setšweletšwa se? (1)
- 5.3.7 Ngwala selo se SE TEE se bohlokwa seo mmapatši a se tlogetšego mo papatšong ye. (1)
- 5.3.8 Efa mohola wa tšhomišo ya leswao le "!" papatšong. (1)

30 meputso

Palomoka: 100 meputso